

האם הג'האד האסלאמי בפלסטין מנסה לדרדר את רצועת עזה למערכה מול ישראל?

יורם שוייצר ואביעד מנדלבאום*

בשנה האחרונה הגביר ארגון הג'האד האסלאמי את פעילותו הצבאית-עצמאית מול ישראל מרצועת עזה. ביטוי לכך ניתן בשורה של פעולות, אשר כללו ירי רקטות לעבר ישובים ישראלים, כולל למרכז הארץ, וכן צליפה לעבר חיילי צה"ל על גבול הרצועה. כן ניכרת מעורבות בולטת של הארגון באכוונת הפעילות באירועים האזרחיים האלימים המתרחשים בסמוך לגדר המפרידה בין הרצועה לבין ישראל. ניכר כי הארגון מאמץ גישה נועזת ועצמאית יותר מול ישראל, ובשונה מהעבר - פעילות זאת איננה מתואמת באופן מלא עם חמאס ולעיתים אף מבוצעת בניגוד לעמדתו. בין הסיבות לכך נמצא רצונם של בכירים בארגון ליצור משוואת הרתעה חדשה מול ישראל. בצד זאת, חלק מפעולות הארגון נעשות ביוזמת פעילים בכירים מקומיים, לעיתים על רקע עימותים פנימיים. השינוי בהנהגת הארגון ומינויו של זיאד אל-נח'אלה למפקדו במקומו של רמז'אן שלח תרם אף הוא להקצנה בעמדותיו ולנקיטת מדיניות ניצית, הקוראת תגר על מדיניותו של חמאס בעזה. התנהלות זו של הג'האד האסלאמי מעוררת שאלה כפולה: האם פעילותו העצמאית של הארגון וניסיונותיו לקבוע כללי משחק חדשים מול ישראל יגררו את ישראל לתגובה שתוביל לסבב אלים נוסף ברצועה, אשר ימוקד הפעם בפגיעה ובהרתעת הג'האד האסלאמי; ובהיבט הפנימי - האם יש בכך כדי לייצר עימות אלים בין חמאס לבין הג'האד האסלאמי במסגרת מאמצי חמאס לרסן את מתחריו מבית בשל רצונו להשיג הסדרה מול ישראל ולהימנע מסבב נוסף מולה בעיתוי הנוכחי. יצוין כי גוברת הסתייגותם של גורמים בחמאס מהעצמאות המבצעית שנוקט הג'האד האסלאמי מול ישראל, המנוגדת לאינטרסים של חמאס. למרות שמבחינתה של ישראל עדיף היה לגרום לחמאס לפעול נגד הג'האד האסלאמי ולרסנו כדי להימנע מסבב נוסף, יתכן כי לא תהיה לה ברירה אלא לפעול באופן ממוקד נגד פעילותו המתגרה - אף במחיר הסכנה בסבב לחימה נוסף ברצועה.

בחינת מעורבות הג'האד האסלאמי בשורה של תקריות אש מול ישראל חושפת שורה של עילות והסברים לפעילותו העצמאית של הארגון מול ישראל. כך למשל, ב-27 אוקטובר 2018, כתוצאה מריב מקומי בין שני מפקדים צבאיים בשל פיטורי האחד ומינוי חברו במקומו, שלח המפקד שפוטר את נאמניו לשגר רקטות לעבר ישראל במטרה להעמידו במבוכה ולסבך את מחליפו. ההסבר לתקרית שניתן בישראל, לפיו הירי בוצע בהוראה איראנית, התברר בדיעבד כשגוי. דוגמה נוספת לפעילות צבאית התקפית ביוזמה מקומית של מפקדים בכירים בארגון בעזה כחלק מהתחזקות ביטחונם העצמי לגבי כוחם הצבאי ברצועה, היה ירי הצליפה בקצין צה"ל בינואר 2019, בהוראת אבו בהא' אל-עטא, מפקד הזרוע הצבאית של הג'האד האסלאמי בצפון הרצועה. הירי בוצע כתגמול על הרג אזרחים בהפגנות על הגדר. גם שיגור רקטה ב-28 באפריל 2019 לעבר מרכז הארץ, אשר נחתה בים, בוצע בהנחיית אותו בכיר הארגון, שאף זכה לאזכור אישי לאחריותו בהודעה חריגה מפי דובר צה"ל, אשר ציין כי בהא' אבו אל-עטא הוא העומד מאחורי הכוונת לייצר פיגועים נגד ישראל.

להקצנה במדיניות הג'האד האסלאמי מול ישראל תרמו חילופי הגברי בצמרת הארגון. בספטמבר 2018 מונה זיאד אל-נח'אלה, מי שהיה האחראי במשך שנים רבות על הזרוע הצבאית של הארגון והיה אמון על הקשרים בין הארגון בסוריה לאיראן, לתפקיד ראש הארגון במקומו של רמצי'אן שלח. מאז מינויו מכתוב נח'אלה מדיניות תקיפה וניצית משל קודמו. בכך מבקש נח'אלה ליצור לארגונו מעמד שווה לזה של חמאס, כמי שמוביל את ההתנגדות הצבאית לישראל זאת, לנוכח המדיניות הרכה מדי לטעמו, שאותה נוקט חמאס מול ישראל בתחום הצבאי. בהתאם לכך חיזק הארגון את המערך הצבאי הלוחם שלו בעזה, המונה כיום כששת אלפים לוחמים, הערוכים ברצועה ומצוידים ברקטות ובחימוש איראני מתקדם. מצב זה נועד על ידי איראן ועל ידי הנהגת הארגון לאפשר לו לנהל מערכה אפקטיבית ולהגביר את פעילותו הצבאית מול ישראל.

הארגון, תחת נח'אלה, מבקש ליצור משוואה חדשה מול ישראל, שבמסגרתה לא רק פגיעה והרג אנשיו יענו בתגובה דומה, אלא שכל הרג אזרחים ברצועה בידי ישראל, כולל במהלך הפגנות הגדר, יענה בתגובה. שינוי זה, מעבר להסלמה מול ישראל, גם קורא תגר על מעמדו ההגמוני האקסקלוסיבי של חמאס ברצועה, כמי שאחראי על ניהול המערכה הצבאית ברצועה. בראיית הארגון, הוכחת "ההתנגדות" הצבאית מצדו יוצרת לו אהדה בקרב תושבי עזה ובכללם הפעילים תומכי הפעילות האקטיביסטית בשורות חמאס. מנגד, מדיניות זו של הג'האד האסלאמי גורמת מתח בין אנשי הזרוע הצבאית של שני הארגונים, ולתחושת אבדן שליטה של חמאס על פעילות הג'האד האסלאמי, אשר לדידו מותחת את גבולות ההבנה ביניהם על ההיררכיה בין הארגונים ברצועה בכלל ומול ישראל בפרט.

בהקשר זה ראוי גם לציין כי הג'האד האסלאמי נסמך באופן מלא על תמיכת איראן, המממנת את רוב תקציבו ומספקת לארגון את ציודו ואמצעי הלחימה שלו וכן פורסת עליו חסות מדינית. בתמורה פועל הארגון על פי הקו המנחה המשותף להם. ביטוי לכך ניתן בפגישות עיתיות בין בכירים בצמרת הממסד האיראני לבין בכירי הג'האד האסלאמי, וכן בהצהרות תמיכה הדדיות, דוגמת זו מה-30 בדצמבר 2018, כשנפגשו יו"ר המועצה העליונה לביטחון לאומי של איראן, עלי שמח'אני, שר החוץ האיראני מוחמד ג'ואד זריף וזיאד אל-נח'אלה, ובה הצהירו על תמיכת איראן בעם הפלסטיני ומחויבותה לו. במקביל מהדקת איראן את קשריה גם עם חמאס, בעיקר עם הזרוע הצבאית שלו, ומנצלת את העובדה כי כיום חמאס נותר כמעט ללא בעלי ברית משמעותיים אחרים בזירה המזרח תיכונית, למעט מצרים וקטר. הראשונה משמשת עבור הרצועה פתח יחידי אל העולם החיצון וכמתווכת עיקרית בינה לבין ישראל, והשנייה מספקת לחמאס סיוע כלכלי.

מבין שני הארגונים, ברור כי איראן רואה בג'האד האסלאמי שותף נאמן יותר ונוח יותר להשפעה ולהפעלה בכפוף לאינטרסים שלה במקרה הצורך. יוזכר כי המתוחות הנוכחית בין איראן לבין ארצות הברית במפרץ גררה איומים גם מצד חסן נצראללה כי במקרה של הדרדרות לעימות צבאי בין השניים, ישראל תיפגע גם על ידי שלוחיה של איראן באזור. במשתמע, המתח באזור מגביר אפשרות לעימות גם מגזרת עזה, והג'האד האסלאמי הוא הגורם המרכזי העלול להיקרא אל הדגל ולהיענות להנחיה כזו.

מאחר שחמאס אינו נוקט עד כה מדיניות מרסנת אקטיבית נגד פעילותו הצבאית הגוברת של הג'האד האסלאמי בעזה, ישראל ניצבת בפני דילמה כיצד לנטרל את פעילותו ולסכל את ניסיונו להכתיב כללי משחק חדשים בגבול הרצועה, בלי שפעילות הנגד שלה תסלים לכלל עימות רחב

היקף. עימות כזה, אם יתרחש, צפוי לכלול גם את חמאס ולשבש את המגעים המואצים המתנהלים בתיווך המצרי ובתיווך שליח האו"ם ניקולאי מלאדנוב לקידום הסדרה בינו לבין ישראל. שעת מבחן זו עלולה להיות קרובה. השאלה היא האם חמאס יקדים וימנע את פעילותו העצמאית של הג'האד האסלאמי - למרות שפעולה כזו עלולה לפגוע בדימויו כחוביל "ההתנגדות" - עוד בטרם תיאלץ ישראל לפגוע בו באופן ממוקד ברצועת עזה, ואם ישראל תפעל, האם חמאס יכיל את הפגיעה או יפעל כמנהיג תנועת "ההתנגדות" ויכנס לסבב לחימה רחב מול ישראל.

**תודה לשוהם חיים, מתמחה בתכנית טרור ומלחמה בעצימות נמוכה, על סיועה בהכנת המאמר.*